

output, as settlers were primarily considered by the state as real and potential workforce, so the majority of young people were enrolled. Also, the author has concluded that the using of migration policy was done with the purpose of denationalization the society as the idea was to educate the soviet citizens and professionals without nationality. It was found the correlation between the level of education of migrants and the places to which they were migrated.

Keywords: *migration policy, quantitative composition, socio-demographic factors, workforce, gender, age, education, professional quality.*

УДК 159.922.4-057.56(477.86)«20»

О.Ю. Кичак

КУЛЬТУРНЕ ПОМІЖ-СВІТТЯ ЗАКАРПАТСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Стаття присвячена т.зв. «розриву душі» сучасного закарпатця в умовах тривалої трудової міграції, що стала для більшості нормою життя. Акцент робиться на тому, чи знекорінюється заробітчанин культурно і духовно. Також автор пробує всебічно проаналізувати соціально-психологічні та особистісні проблеми, які виникають в україномовних трудових мігрантів в умовах чужого мовного і соціокультурного середовища. Особлива увага приділена прослідкуванню, як змінюються під впливом чужої культури настрої та ціннісні орієнтації трудових мігрантів, які душевні конфлікти у них викликає заробітчання на чужині.

Ключові слова: *культура, духовність, культурне та духовне знекорінення, трудова міграція, закарпатці, чужина, початок ХХІ ст.*

Настрої, ціннісні орієнтації, душевні конфлікти мільйонів українських трудових мігрантів являють собою безцінне поле дослідження для сучасників. Сьогодні ніби ставить жорстокий експеримент, даючи можливість аналізу процесів соціокультурного та психічного життя великої маси людей, що в умовах трудової міграції перемістилися з усіма своїми культурними, генетичними та набутими властивостями, сформованими в одному середовищі, в зовсім інше середовище. Це багатющий матеріал для комплексних етнологічних, а точніше культурно-антропологічних, досліджень. Для нас очевидно, що проблему трудової міграції потрібно переносити зі сфери соціально-економічних відносин у сферу громадського, культурного, індивідуального життя.

При уважному розгляді великої кількості монографій і статей про «четверту хвилю» трудової міграції українців, які вийшли в 1990–2000-ні роки, кидається в очі переважання робіт, в яких досліджується соціально-економічні передумови та наслідки цього процесу. Натомість культурно-побутовим процесам у заробітчанському середовищі приділяється набагато менше уваги. Що ж стосується культурного поміж-свіття, або т.зв. «розриву душі» сучасних трудових мігрантів, то він, як і раніше займає у мігрантських дослідженнях абсолютно маргінальне становище, а в сукупності, як цілісне явище, досі вивчене дуже слабо. Досить сказати, що на даний час немає ні комплексних наукових досліджень, присвячених вказаній проблематиці в умовах заробітчання українців загалом, ні таких студій, які би базувалися на закарпатському досвіді окресленої теми. Тому поки що ми можемо говорити тільки про ряд окремих публікацій соціологічно-антропологічного, культурознавчого та психологічного змісту останніх років, які певним чином торкаються окресленої нами проблеми.

Велика увага при написанні статті приділялась дослідженню Р. Кіся, який останнім часом розробляє нову теорію культури, що базована на концепції сенсоутворювання, смислових мереж та руху смислів [4]. Зокрема, з його наукової розвідки ми почерпнули роздуми про функціонування власне українського лінгвокультурного середовища на тлі процесів глобалізації, креолізації та маргіналізації самих носіїв української культури. У цьому контексті нам стали в нагоді висновки львівського вченого про взаємодію глобального та локального та їх відбиток у душах сучасних українців. З проблематикою теорії та практики європейської інтеграції на початку XXI ст. знайомимось насамперед із монографії відомого польського соціолога Д. Вояковського [2], яка якраз і є одним із варіантів відповіді на питання про суть і характер змін, які відбуваються в Європі і з європейцями на ґрунті конструювання нових вимірів ідентичності у світлі сучасних трансформаційних, інтеграційних і глобалізаційних процесів. Важливою для нас у цьому ж плані була й наукова студія британського соціолога З. Баумана [1]. А психологічний аналіз представників «четвертої хвилі» черпаємо з статей В. Наконечного [13], Н. Хрусталевої [15] тощо.

Очевидно, що реконструкція культурного поміж-свіття трудових мігрантів Закарпаття в умовах інокультурного середовища на початку XXI ст. тільки на основі вищеназваних досліджень і публікацій була б неповною і вимагає залучення широкого кола джерел. Саме через це своє дослідження впливу міграції на «розірвання душі» заробітчанина ми спробували здійснити за допомогою різних матеріалів і інструментів: аналіз інтерв'ю і усних історій, зібраних нами впродовж останніх десяти років в межах загальної спроби вивчення трудової міграції мешканців Закарпаття на початку XXI ст., був доповнений вивченням різноманітних документів, що характеризують життєвий шлях, установки, стереотипи місцевих трудових мігрантів, та на основі результатів включеного спостереження. Усе це, здійснене автором та студентами історичного факультету УжНУ серед сотень заробітчанин, дозволяє відтворити цілком репрезентативну об'єктивну картину складних культурно-психологічних процесів, що відбуваються у мігрантському середовищі краю.

Таким чином, дана стаття виконана на основі польових досліджень кабінету етнології історичного факультету УжНУ та ряду публікацій видатних дослідників сучасності. При цьому проблему заробітчанинства ми намагались дослідити за допомогою культурно-антропологічного підходу, підходу багатовимірного, який би враховував і людські, і локальні, і етнонаціональні виміри. Вихідний пункт наукової розвідки – спроба поглянути на глобальні, континентальні та локальні зміни з перспективи суспільних груп і мікроструктур у кордонах європейських держав.

Мета роботи – спроба дослідження, на основі польових матеріалів, особливостей культурного поміж-свіття сучасного закарпатця в умовах тривалої трудової міграції, виявлення, чи знекорінюється заробітчанин культурно і духовно. Головним для нас є питання – чи перейшов процес трудової міграції ту межу, за якої він перетворився на частину життя пересічної людини, впливаючи на її свідомість, світогляд та життєву позицію. При цьому об'єктом зацікавлення є не культура як певна цілісність, спадщина, а вибудовані в оперті на ній інтерпретації, конструйовані й підтримувані трудовими мігрантами моделі.

Сучасний Європейський Союз вирізняється полікультурним характером, “являючи собою симбіоз традицій, вірувань, світоглядів, форм життєвого досвіду, що перетинаються і існують у його межах”. За цих умов одночасно з процесами диференціації нарастають інтегративні процеси, певною мірою нівелюються національні відмінності в культурі. Результатом є феномен маргінальності, коли людина не може з усією визначеністю віднести себе до конкретної культури [3, с. 29]. Мігрантність не властива духовному типові українця – людини агрокультури, яка закорінена в рідну

землю власним генотипом і духом серця свого поєднана з традицією питомої культури. Тому наслідки міграції серед українців стають надто трагічними. Відірвати українця, тим паче українку, від рідного дому – це треба довести людину до краю [13, с. 170].

При чому, крім всього іншого, велике значення за умови трудової міграції має сформованість мотивацій, що проявляється в бажанні інтегруватися в нове середовище; в наявності установки на засвоєння нових культурних феноменів; прагненні до подолання інформаційної ізоляції і до встановлення зв'язків із навколишнім середовищем [15]. Вона виявляється від готовності розділяти практики, що прийняті у співтоваристві, до зобов'язань здійснювати вчинки з урахуванням цінностей, що поділяє дана група.

Зазвичай безперспективно в умовах трудової міграції говорити про закритість і відправляючого суспільства, і самих заробітчан до сприйняття впливів ззовні, для збереження в первісному вигляді власних вихідних ідентифікаційних ознак. Очевидною в таких умовах є необхідність пристосовуватися до культурного змішання. Бо ж сама епоха глобалізації запропонувала новий вид цінностей – цінність «зрізаного якоря» (відсутності просторової і майнової прив'язки людини до місця і новий соціальний поділ на мобільних і немобільних «туристів і бродяг») [1, с. 143; 3, с. 32].

Як зазначають А. Киридон та С. Троян, етнічна культура завдяки певним нормам, цінностям, ідеалам формує свій особливий культурний соціум, свою форму соціально-культурного спілкування і декультурації, свої морально-етичні засади суспільного життя, включаючи власні типи мислення, ціннісні орієнтації, що спираються на притаманне конкретному етносу самобутнє світосприйняття. Однак це не спростовує можливостей діалогу між різними культурами, що має стимулювати процес їхнього саморозвитку, бо між ними постійно відбуваються процеси соціальної акультурації. Діалог (як спільність культурологічних взаємодій) поступово формує їх загальні цінності [3, с. 32-33]. Такий культурний діалог, навіть на враховуючи сучасну трудову міграцію місцевих мешканців за кордон, є історично традиційною нормою життя в Закарпатті, яке, мало того що межує з чотирма європейськими країнами, та ще й компактно заселене українськими угорцями, румунами, циганами. І при цьому характеризується толерантністю та взаєморозумінням, дає можливість збереження ідентифікаційних національних особливостей кожної із культур. По суті, це є той «зовнішній» аспект різноманітності, коли в межах однієї території або культури проявляються «зовнішні» (поза етнічною, локальною культурою) символи, вартості, значення [2, с. 75].

Природно, потрапивши за кордон, в іноетнічне середовище, «дуже важливо вивчити мову, так як жити у Італії і не володіти італійською –нонсенс, у цьому випадку ви будете приречені на те, щоб постійно спілкуватися тільки з друзями-мігрантами. Але за таких умов наші люди ще більше будуть віддалятися від країни заробітчанства (живучи при цьому на її території!). Вас буде дратувати все, що для вас не є рідним. Вважаю, що з таким менталітетом краще поїхати назад, вернутись додому на Закарпаття. Адже процес інтеграції в нову країну передбачає якесь розкриття назустріч її культурі, цінностей, традицій. Тільки в цьому випадку ми зможемо не просто працювати в Італії, а й отримувати від цього задоволення» (інтерв'юєр – О. Сегедій, 45 років) [12, с. 41].

У той же час значна частина закарпатських трудових мігрантів у своїх інтерв'ю відзначають стан психологічної роздвоєності за кордоном, хоча й живуть вже в реальному світі і досить тверезо оцінюють і його, і свої можливості існування в ньому. Так, В. Марфинець відмітив: «Закарпатець за кордоном багато в чому живе ілюзіями: ілюзіями про щасливе і багате життя вдома після заробітків, ілюзіями про родинні цінності, які, повірте, з часом все ж з'їдаються. А ті, хто ще не спробував закордонного щастя, живуть ілюзіями, що по-любому їх чекає манна небесна за кордоном» [10, с. 77].

За твердженнями психологів, стан психологічної знедоленості і приниженості людини в чужому середовищі викликаний важкими побутовими, матеріальними і життєвими умовами більшості трудових мігрантів у країні працевлаштування [15]. Так, нам неодноразово доводилось чути розповіді про «щоденний досвід приниження» заробітчан: «Я ще й дихнути не встигла, а вона (*сеньйора* – *О.К.*) уже кричить, уже лається, що я дармоїдка...» (інтерв'юер – Т. Попович, 49 років) [7, с. 12]. Плюс дається в знаки чуже лінгвокультурне середовище, бо як-не-як традиційно українці Закарпаття відчувають свою приналежність, свою причетність до української мови і української культури: «Дуже важко, бо хоч ти і знаєш німецькі слова, а мислиш то українською» (інтерв'юер – І. Яцканич, 38 років) [7, с. 12]. Як наслідок, почуття своєї приналежності до особливої культурної групи, до українства за кордоном, з усіма її національними традиціями, життєвим укладом і соціокультурними цінностями, відчуття себе частинкою цієї групи, усвідомлення своїх національних і культурних коренів, дозволило більшості трудових мігрантів вистояти і уникнути важких форм деформації особистості, незважаючи на стан психологічної роздвоєності і важкі побутові умови [14].

Що ж стосується т.зв. «стресу акультурації», серед проявів якого більшість дослідників і практичних психологів називають соціальну дезінтеграцію і особистісну кризу, проявом чого стає апатія, небажання що-небудь робити, відчуття «нерозуміння» того, що відбувається, то відзначимо, що закарпатці їдуть за кордон з чіткою метою, тому хоча в нових умовах і не працюють колишні схеми владних відносин та громадського порядку, однак вони доволі легко зорієнтовуються у ситуації. Даються, мабуть, в знаки історична тяглість заробітчанства в краї з ХІХ ст. та постійні соціокультурні контакти як з представниками сусідніх країн, так і з компактно проживаючими в Закарпатті етнічними меншинами. Водночас у розмовах із трудовими мігрантами можна почути, що на індивідуальному рівні в інокультурному середовищі можуть виникнути ворожість, невпевненість і навіть депресія (т.зв. «італійський синдром») [5, с. 173]. Та це логічно, бо саме по собі входження в нове культурне середовище заплутує, бентежить і дезорганізує. Як наслідок, «культурний шок – це свого роду емоційна реакція, що виникає внаслідок нездатності зрозуміти, проконтролювати і передбачити поведінку інших, коли невизначеність норм і очікувань призводить до неможливості контролю над ситуацією і її прогнозування. У зв'язку з цим виникає тривожність, замішання і апатія, що тривають до тих пір, поки не сформується нові когнітивні конструкції для розуміння іншої культури і вироблення відповідних моделей поведінки» [14].

Однак, за словами самих заробітчан, у першу чергу, за умови трудової міграції за кордоном вони стараються засвоїти і зрозуміти хоча б частину цього «іноземного коду» – простіше кажучи, менталітету. «Це неможливо вивчити і зрозуміти по книгам, тут потрібно, насамперед, живе спілкування з чехами, які налаштовані до вас доброзичливо і готові поговорити не лише про роботу, а на прості життєві теми. На самому початку я прислухався до розмов, обов'язково уточнював значення слів, які використовуються в розмовах і схожі на жаргонні...» (інтерв'юер – Ю. Буркало, 31 рік) [8, с. 35]. Водночас практично кожен, хто тривалий час далеко від рідного дому, від сім'ї працює за кордоном, стикається з таким явищем, як ностальгія за батьківщиною. І ця ностальгія – це насамперед туга за рідною мовою і за тим самим «культурним кодом», про який говорилося вище. Адже мова – це, по суті, система сприйняття навколишнього світу, яку людина вбирає з самого дитинства. Це система, яка створює людське мислення. А після того, як трудовий мігрант потрапляє в інокультурне середовище країни працевлаштування, йому поволі нав'язують іншу систему сприйняття світу. У результаті, спочатку мігранту досить дискомфортно, він відчуває сильне відторгнення. І якраз на цьому і базується т.зв. «туга за рідним домом». Єдиний спосіб її подолати – це

спробувати прийняти нову систему сприйняття світу, трохи влитись у приймаюче середовище. «Я познайомився із хорошими людьми у Чехії. Вони часто запрошують мене до себе в гості, а я запрошую їх до себе в Закарпаття» (інтерв'юер – М. Митро, 44 роки) [9, с. 1].

Завичай відчай охоплює мігранта лише на перших порах, коли людина відчуває якийсь вакуум, відірваність від тих людей, до яких звикла – і це викликає дискомфорт. Живучи у двох вимірах, закарпатці, як правило, лікують свої серця від чужини молитвою, піснею, працею та оптимізмом. «Де б не опинялися наші люди на заробітках – завжди з нами рідна пісня і тиха молитва, фото найближчих людей» [6, с. 21].

Натомість повернення на батьківщину дозволяє зняти культурну маргінальність (здійснюється зміна соціального оточення, люди стають «типовими» за своїми етнічними характеристикам і способу життя). І водночас маємо пам'ятати про те, що тривале заробітчанство за кордоном хоч нині й не веде до зникнення усіх форм українського культурно-традиційного канону, натомість, очевидно, веде до його плюралізації, ослаблення і приватизації. Тобто кожен трудовий мігрант сам для себе визначає, що вважати за важливе і як надовго, оскільки «конкретна форма (*культурного* – *О.К.*) канону не є проблемною. Проблемним є лише простір пошуків – сфера спадщини» [с. 77].

Український вчений В. Наконечний, досліджуючи світове українство в сучасних глобалізаційних процесах, зазначає: «Найстрашніше, що міграція руйнує соціокультурне середовище будь-якої країни: втративши власну культуру, мігрант не творить і чужої. Мігрант подібний до блукаючого атома: він залишає своє середовище, власний етнічний світ і віддає життєву енергію чужому середовищу. Нібито шукаючи можливості реалізувати себе, людина спалює власну енергію в чужому світі намарно. Бо тільки в процесі питомого етнічного життя спалахи творчої енергії людини утворюють безперервний світловий потік національного культурного саморозвитку і його духовно-інтелектуального результату – ноосфери. За суттю своєю, мігрант – споживач: він споживає ресурс чужого світу, а чужий світ споживає ресурс його особистої сили...Тим самим (*він* – *О.К.*) відмежовує себе від власного етнічного середовища, вилучається з процесу культурного саморозвитку. Споживач-мігрант не причетний до творення національного культурного простору, суспільного ладу й гаразду...(*За кордоном трудові мігранти* – *О.К.*) гублять свої традиційні світоглядні орієнтири, втрачають зв'язок зі світом питомої культури й суспільним середовищем» [13, с. 169].

Натомість, Р. Кісь наголошує, що «культурний розрив (і – відповідно – зрушення у структурах внутрішнього досвіду) може в певних обставинах навіть і посилити значущість втраченого... Розрив із країною дитинства стає тією частиною екзистенційного досвіду, що залишившись духовно значущим для самого (*трудового мігранта* – *О.К.*) аспектом самого його внутрішнього ества, по суті, унеможливило його цілковиту британізацію (*у випадку закарпатських трудових мігрантів* – *скоріше* – *чехізацію / русифікацію тощо* – *О.К.*) чи, тим паче, космополітизацію на глобально-всесвітницький кшталт» [4, с. 76]. Отже, у мігрантському середовищі, незважаючи на практику тривалого заробітчанства за кордоном, все ж присутні нормальні, органічні етноаксіологічні пороги. «Так звані загальнолюдські цінності існують (реалізують себе), лише коли їх поцінують національні поціновувачі. Ці універсальні ватрості розгортаються настільки ж по-різному, наскільки різними є самі шанувальники» [4, с. 77]. Традиційна українська культура, зокрема в її місцевому закарпатському варіанті, є вагомим чинником порозуміння і водночас саморозуміння, співдії. Вона є чинником, що гуртує (посилює ми-почуття; цементує солідарну потугу), чинником, що конструює сам світ емігрантської спільноти за кордоном [4, с. 89]. Крім того, закарпатські трудові мігранти у країнах працевлаштування по-своєму, ґрунтуючись на іноетнічному

(ідіолокальному) психокультурному досвіді, розуміють, реагують та оцінюють речі, ситуації та вчинки, які мають місце у їх житті. Тобто вони повсякчас перебувають у взаємодії із відносно сталими інтерпретативними моделями (певними способами тлумачення світу), притаманними якраз українцям, а не представникам приймаючого суспільства. Тим паче, що більшість закарпатців за кордоном працюють «серед своїх», логічним видається постулат Р. Кіся про те, що «цілковита “злука” всього “внутрішнього”, передиспозиційного, психо-інтегрального в культурі – з одного боку, із уречевленим, в-тіленим, десигніфікованим – з іншого, відбувається у спілкуванні, через спілкування та самим спілкуванням – усією сукупністю форм комунікативної активності людини» [4, с. 91]. «А говорю я переважно з нашими, українцями. Справа в тому, що у бригаді нас 8-ро і більшість – наші (є і львів'яни, і з Тернопільської та Івано-Франківської областей), тільки 2 португальців» (інтерв'ю'ер – П. Полажинець, 32 роки) [11, с. 38]. Звідси напрашується проміжний висновок – ситуація трудової міграції просто-напросто вимагає від людей структурно і функціонально «вмонтувати» свій менталітет, культуру і мовлення в ширші системи життєдіяльності за кордоном. Закарпатські заробітчани, будучи далеко від близького культурного середовища, постійно до нього зорієнтовані, а свою ситуацію трактують як перехідну. Вони не цікавляться зокрема ширшими суспільними контекстами у країні працевлаштування і водночас не сприймають міграцію як суттєву зміну [6, с. 175]. Вона для них – додатковий елемент повсякденного життя, інколи – додаткова незручність. Так, за словами заробітчанина з 11-річним стажем: «Культурно нема ніякої роздвоєності. Я українець і ним себе почуваю, хоч більшість місяців у році проводжу на лісозаготівлі в Росії» [9, с. 11]. Та це станом на сьогодні, це переважаючий серед закарпатців варіант. Хоч у майбутньому допускаємо, що можливим є й варіант значного «занурення» мігранта в інокультурне середовище, яке може мати наслідком його ресоціалізацію, болісні злами та деформації у глибинних структурах культури і маргіналізацію самого заробітчанина. Однак для цього треба для початку зруйнувати усі комунікативно-спілкувальні ланцюжки, зруйнувати відносну лінгвокультурну цілісність самого поля контактування-спілкування в умовах трудової міграції. Що ж стосується Закарпатської області, то тут, за винятком угорців та румунів, населення все ж у повсякденному вжитку послуговується місцевими діалектами української мови, що вже дуже добре, у порівнянні з більшістю областей, де у вжитку – російська.

«Багатоманіття (*та перебування трудових мігрантів в інокультурному середовищі – О.К.*) не є самоціллю, але... сприяє культурній свободі і збагачує життя людей. В ньому є результат свободи, якою користуються люди, і вибору, який вони роблять» [3, с. 20]. Близькі (сім'я, друзі) і близькість (просторова й культурна) – це дві колони локалізму. Творють його люди, які є для особистості заробітчанина важливими, і вартості, місця, які дають змогу почуватися комфортно. Але в жодній із декларацій перебування в країні міграції не постає проблема радикальної культурної відчуженості в зв'язку з тривалим перебуванням в інокультурному середовищі. Незважаючи на те, що індивідуалізація досвіду у цьому плані є дуже сильною, вона аж ніяк не пов'язана з міграцією. Вона скоріше слугує нівелюванню досвіду змін, пов'язаних із міграцією.

Заробітчанство на Закарпатті початку ХХІ ст. стало прийнятною соціальною нормою життя. Світогляд та психологія закарпатських трудових мігрантів та їхніх дітей зазнали сильних деструктивних змін. Зокрема, з'явилася залежність від міграції – люди не уявляють собі іншого способу життя. Як наслідок, вирушаючи на заробітки за кордон, закарпатці випробовують себе, свою етнічну та культурну приналежність, нарешті, свої сім'ї, на міцність. Трудова міграція – це своєрідний вахтовий спосіб життя. По суті, роками працюючи за кордоном, заробітчани вирвали себе зі звичного побутового і соціального середовища, потрапили туди, де панує чужа мова, інший

менталітет, звичаї і традиції. Але закарпатські трудові мігранти відзначаються своєю вкоріненістю в рідну землю, тісним зв'язком із сім'ями й рідними. А тривала трудова міграція ще й формує у них своєрідну ідею дому, свого краю, зроджені з потреби вкорінення. І тому твердження окремих дослідників про те, що у процесі адаптації до нового середовища, зміни ідентичності, особливо етнокультурної, відбуваються практично у всіх мігрантів, незалежно від причин міграцій, є явним перебільшенням, не підтвердженим конкретними фактами. Для зміни етнічної чи етнокультурної ідентичності, тобто ототожнення себе з іншим етносом і його культурою, потрібні зміни кількох поколінь, а не кількох, чи навіть десяти, років. Тож певне розширення світоглядних і культурних горизонтів закарпатських заробітчан не слід вважати зміною ідентичності.

Адаптувавшись до умов праці і проживання на чужині, закарпатські мігранти починають толерувати життя, високі соціальні і побутові стандарти, демократичні принципи співжиття країн свого перебування, але при цьому, за винятком поодиноких випадків, не інтегруються у суспільне середовище країн свого працевлаштування, а навпаки – міцніше тримаються за рідне мову, національні, історичні та культурно-побутові традиції. Станом на початок ХХІ ст. по відношенню до закарпатців не можна говорити про «вивітрювання» т.зв. «традиційної культури» та етномаргіналізацію самих заробітчан, про їх «зажуреність» у приймаюче суспільство.

Водночас виняткова більшість місцевих трудових мігрантів готова до змін, які мають вивести Україну на рівень країн Євросоюзу. Піддаючись впливу економічної, політичної, культурної і правової системи держави, що стала місцем працевлаштування, і привносячи їх додому, трудові мігранти впливають на економічний, суспільний і культурно-побутовий розвиток своїх сімей, населених пунктів і області, цим самим сприяючи творенню європейських стандартів побутової культури.

Можливість трудової міграції не змінила якісно людського світогляду закарпатців, не змінила їхнього бачення простору, але водночас швидкість змінила їхнє відчуття часу.

Список використаної літератури

1. Бауман З. Глобалізація. Последствия для человека и общества [Электронный ресурс] / З. Бауман. – Москва : Весь мир, 2004. – 188 с. – Режим доступа : <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bauman-globalizaciya-8l.pdf> ; Bauman Z. Globalizatsiya. Posledstviya dlya cheloveka i obshchestva [Elektronnyy resurs] / Z. Bauman. – Moskva : Ves mir, 2004. – 188 s. – Rezhim dostupa : <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bauman-globalizaciya-8l.pdf>.

2. Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Д. Вояковський; пер. з польськ. В. Ф. Саган. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – 320 с. ; Voiakovskiy D. Mentalni kordony v Yevropi bez kordoniv / D. Voiakovskiy; per. z polsk. V. F. Sahan. – Kyiv : Nika-Tsentr, 2012. – 320 s.

3. Киридон А. Пошук ідентичності в «Європі без кордонів»: між націоналізмом і космополітизмом / А. Киридон, С. Троян // Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Д. Вояковський; пер. з польськ. В. Ф. Саган. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – С. 9-40 ; Kyrydon A. Poshuk identychnosti v «Yevropi bez kordoniv»: mizh natsionalizmom i kosmopolityzmom / A. Kyrydon, S. Troian // Voiakovskiy D. Mentalni kordony v Yevropi bez kordoniv / D. Voiakovskiy; per. z polsk. V. F. Sahan. – Kyiv : Nika-Tsentr, 2012. – S. 9-40.

4. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору) / Р. Кісь. – Львів : Літопис, 2005. – 300 с. ; Kis R. Hlobalne – natsionalne – lokalne (sotsiialna antropohiia kulturnoho prostoru) / R. Kis. – Lviv : Litopys, 2005. – 300 s.

5. Матеріали польових досліджень автора, зібрані в селах Закарпатської області (2007-2016 рр.). – Зошит № 7 (загальні дані). – 219 с.; Materialy polovykh doslidzhen

avtora, zibrani v selakh Zakarpatskoi oblasti (2007-2016 rr.). – Zoshyt № 7 (zahalni dani). – 219 s.

6. Матеріали польових досліджень автора, зібрані в селах Закарпатської області (2007-2013 pp.). – Зошит № 8 (особисті спостереження). – 279 с. ; Materialy polovykh doslidzhen avtora, zibrani v selakh Zakarpatskoi oblasti (2007-2013 rr.). – Zoshyt № 8 (osobysti sposterezhennia). – 279 s.

7. Матеріали польових досліджень автора, зібрані під час етнографічної практики в с. В. Раковець Іршавського району (літо 2007 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2007 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів). – 98 с. ; Materialy polovykh doslidzhen avtora, zibrani pid chas etnografichnoi praktyky v s. V. Rakovets Irshavskoho raionu (lito 2007 r.) // Arkhiv kabinetu etnologii kafedry istorii Starodavnoho svitu ta Serednikh vikiv istorychnoho f-tu UzhNU za 2007 r. – Zoshyt № 1 (interviu trudovykh mihrantiv). – 98 s.

8. Матеріали польових досліджень Буркало Надії, зібрані під час етнографічної практики в с. Колочава Міжгірського району (літо 2010 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів). – 63 с. ; Materialy polovykh doslidzhen Burkalo Nadii, zibrani pid chas etnografichnoi praktyky v s. Kolochava Mizhhirskoho raionu (lito 2010 r.) // Arkhiv kabinetu etnologii kafedry istorii Starodavnoho svitu ta Serednikh vikiv istorychnoho f-tu UzhNU za 2010 r. – Zoshyt № 1 (interviu trudovykh mihrantiv). – 63 s.

9. Матеріали польових досліджень Джанди Григорія, зібрані під час етнографічної практики в с. Малий Березний Великоберезнянського району (літо 2015 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2015 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів та їх рідних). – 60 с. ; Materialy polovykh doslidzhen Dzhandy Hryhoriia, zibrani pid chas etnografichnoi praktyky v s. Malyi Bereznyi Velykobereznianskoho raionu (lito 2015 r.) // Arkhiv kabinetu etnologii kafedry istorii Starodavnoho svitu ta Serednikh vikiv istorychnoho f-tu UzhNU za 2015 r. – Zoshyt № 1 (interviu trudovykh mihrantiv ta yikh ridnykh). – 60 s.

10. Матеріали польових досліджень Марфинець Марини, зібрані під час етнографічної практики в с. Керецьки Свалявського району (літо 2010 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів). – 107 с. ; Materialy polovykh doslidzhen Marfynets Maryny, zibrani pid chas etnografichnoi praktyky v s. Keretsky Svaliavskoho raionu (lito 2010 r.) // Arkhiv kabinetu etnologii kafedry istorii Starodavnoho svitu ta Serednikh vikiv istorychnoho f-tu UzhNU za 2010 r. – Zoshyt № 1 (interviu trudovykh mihrantiv). – 107 s.

11. Матеріали польових досліджень Тегзи Оксани, зібрані під час етнографічної практики в с. Березово Хустського району (літо 2009 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів). – 52 с. ; Materialy polovykh doslidzhen Tehzy Oksany, zibrani pid chas etnografichnoi praktyky v s. Berezovo Khustskoho raionu (lito 2009 r.) // Arkhiv kabinetu etnologii kafedry istorii Starodavnoho svitu ta Serednikh vikiv istorychnoho f-tu UzhNU za 2009 r. – Zoshyt № 1 (interviu trudovykh mihrantiv). – 52 s.

12. Матеріали польових досліджень Трикур Тетяни, зібрані під час етнографічної практики в м. Берегово Берегівського району та с. Великий Раковець Іршавського району (літо 2016 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2016 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів та їх рідних). – 93 с. ; Materialy polovykh doslidzhen Trykur Tetiany, zibrani pid chas etnografichnoi praktyky v m. Berehovo Berehivskoho raionu ta s. Velykyi Rakovets Irshavskoho raionu (lito 2016 r.) // Arkhiv kabinetu etnologii kafedry istorii Starodavnoho

svitu ta Serednikh vikiv istorychnoho f-tu UzhNU za 2016 r. – Zoshyt № 1 (interviu trudovykh mihrantiv ta yikh ridnykh). – 93 s.

13. Наконечний В. М. Світове українство в сучасних глобалізаційних процесах / В.М. Наконечний // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 2. – С. 164-178 ; Nakonechnyi V. M. Svitove ukrainstvo v suchasnykh hlobalizatsiinykh protsesakh / V. M. Nakonechnyi // Problemy mizhnarodnykh vidnosyn : zb. nauk. pr. – 2011. – Vyp. 2. – S. 164-178

14. По ту сторону баррикад – мигранты [Электронный ресурс] // Мир психологии. – Режим доступа : <http://v-zhizni.ru/migrant.php> ; Po tu storonu barrikad – migranty [Elektronnyy resurs] // Mir psikhologii. – Rezhim dostupa : <http://v-zhizni.ru/migrant.php>

15. Хрусталева Н. Адаптация выходцев из бывшего СССР. Взгляд психолога. Психологический анализ представителей четвертой волны [Электронный ресурс] / Н. Хрусталева // Русский Архипелаг. – Режим доступа : http://www.archipelag.ru/ru_mir/volni/4volna/adaptation/ ; Khrustaleva N. Adaptatsiya vykhodtsev iz byvshego SSSR. Vzglyad psikhologa. Psikhologicheskii analiz predstaviteley chetvertoy volny [Elektronnyy resurs] / N. Khrustaleva // Russkiy Arkhipelag. – Rezhim dostupa : http://www.archipelag.ru/ru_mir/volni/4volna/adaptation/

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016 р.

О. Кychak

CULTURAL BETWEEN-WORLDS OF TRANSCARPATHIAN LABOR MIGRANTS AT THE BEGINNING OF THE XXI C.

The article is dedicated to a so-called «break of soul» of modern Transcarpathian dweller under conditions of continued labor migration, which became a norm of life for the majority. The accent is put on the fact, whether labor migrants lose their cultural and spiritual roots. The author, also, makes an attempt to analyze social, psychological and personal problems, which arise among Ukrainian-speaking labor migrants under the influence of foreign language and sociocultural environment. Special attention is paid to the changes that take place under the influence of foreign culture, attitudes and value orientations of labor migrants, emotional conflicts provoked by working abroad.

Labor migration in the Transcarpathian region at the beginning of the XXI century became an appropriate social norm of life. An outlook and psychology of Transcarpathian labor migrants and their children faced significant destructive changes. There appeared an addiction to migration – people do not imagine another way of life. As a result, going abroad to earn a living, Transcarpathian residents test for strength themselves, their ethnic and cultural accessory, and, at last, their relatives.

Essentially, working abroad during many years, labor migrants, found themselves in the environment with foreign language, mentality, customs and traditions. However, Transcarpathian labor migrants are marked by strong affiliation to their native land, strong ties with families and relatives. Thus, certain broadening of their ideological and cultural horizons is not to be regarded as changes in the identity. Staying in the environment with a foreign culture is not the aim in itself, but it contributes to cultural freedom and enriches the life of people. This is the result of freedom, which is of use for people, and the choice they make.

Having adapted to working and living conditions abroad, Transcarpathian migrants start to tolerate life, high social and everyday living standards, democratic principles of cohabitation of countries of their stay. Herewith, except for isolated cases, they do not integrate into social environment of the countries of their stay, on the contrary – they strongly hold on their native language, national, historical and cultural and everyday life traditions. At the beginning of the XXI century, it is impossible to talk about «weathering» of a so-called

«traditional culture» and ethnic marginalization of migrants, about their «absorption», into receiving society in relation to Transcarpathian residents.

At the same time, an exceptional majority of labor migrants is ready for changes, which are to bring Ukraine to the level of European Union.

Key words: *culture, spirituality, loss of cultural and spiritual roots, labor migration, Transcarpathian dwellers, a foreign country, beginning of the XXI c.*

УДК 908(477.7)(045)

В.Ф. Лисак

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ ПІВДЕННОГО СХОДУ УКРАЇНИ

У статті проведено комплексний аналіз форм та напрямків історико-краєзнавчої роботи та проблематику наукових досліджень в контексті вивчення суспільно-політичної кризи Південного Сходу України. За допомогою проблемно-хронологічного методу визначено основні наукові проблеми, до дослідження яких зверталися науковці. Дана оцінка науковому надбанню, яке сьогодні накопичено з історії Донеччини та Приазов'я.

Ключові слова: *історичне краєзнавство, історико-краєзнавчі дослідження, Донеччина, Приазов'я.*

Сьогодні Україна переживає трагічні часи своєї історії. Війна на Сході України, суспільно-політична криза, окупація Криму та окремих територій Донбасу ставить важливі завдання перед владою, населенням країни та зокрема науковцями в питанні подолання тяжких наслідків і вироблення механізмів недопущення подібних ситуацій в майбутньому. В цьому контексті поряд з загальноукраїнськими та міжнародними діями, велике значення має вивчення причинно-наслідкових подій в історії південно-східного регіону України, його заселення, формування соціокультурного середовища із своїми традиціями та особливостями повсякденного життя.

В цьому питанні важлива роль належить історичному краєзнавству. Характеризуючи його як історію рідного краю, слід звернути увагу, що в Донецькій області від початку її заселення та соціально-економічного зростання поступово була сформована солідна наукова база щодо знання про свій край. На сьогоднішній день можна виділити декілька важливих етапів розвитку історичного краєзнавства Донеччини та форм історико-краєзнавчої роботи. Початок інтересу до історії свого краю в Донецькій області було покладено ще в другій половині XIX ст. Наступний період розпочався з 1920-х років. І останній - бере свій початок від другої половини 1980-х років, коли відбувається переосмислення та подальше дослідження історії. Вивчення минулого нашого краю пов'язано з роботою науковців, громадських організацій, краєзнавців-аматорів, тобто має науковий та громадський напрямок. З урахуванням, сучасного становища України та зокрема Донецької області, виявлення причин суспільно-політичної кризи Південного Сходу України, актуальним є вивчення того науково-пізнавального доробку, який було накопичено в історичній науці.

Метою даної статті є комплексний аналіз форм та напрямків історико-краєзнавчої роботи, проблематики наукових досліджень в контексті вивчення суспільно-політичної кризи Південного Сходу України, її причин та можливих наслідків. Автор вважає за доцільне розглянути історію накопичення знань про Донецький регіон, визначити